

RESEÑAS CONJUNTAS

ELS ORDES DEL TEMPLE I DE L'HOSPITAL
DARRERES PUBLICACIONS DE
JOSEP M. SANS I TRAVÉ

Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció a cura de Josep Maria SANS I TRAVÉ. Lleida, Pagès editors, 2006. CXLI+622 pp. + il·lustr. ISBN 84-9779-209-2 (Col. "Els Ordes Militars", 8).

L'obra que ressenyem és la reedició d'un dels llibres cabdals del gran erudit català Joaquim Miret i Sans, *Les Cases de templers i hospitalers a Catalunya*. Miret i Sans visqué entre els anys 1858 i 1919. Al llarg de la seva vida professional abordà les més diverses temàtiques, bé que centrades, fonamentalment, a l'època medieval. Aquesta varietat temàtica es pot apreciar en l'estudi biobibliogràfic que li dedicà la Dra. Maria Teresa Ferrer, Professora d'Investigació del CSIC i Presidenta de la Secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans¹.

Tanmateix, a l'hora de reeditar una de les seves magnes obres: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya*, la persona idònia per a dur-ho a terme ha estat un altre reconegut estudiós i especialista en els Ordes militars del Temple i de l'Hospital: el Dr. Josep M. Sans i Travé. El motiu ha estat el fet que Miret i Sans "va ser pioner en aquesta línia de recerca i representa l'autor que, per primera vegada, enceta modernament l'anàlisi dels dos Ordes militars internacionals establerts a Catalunya, el del Temple i el de l'Hospital". No fou pas aquest el primer treball de Miret sobre els Ordes militars a Catalunya, sinó que abans ja havia publicat alguns articles sobre el Cartulari de Gardeny de l'Arxiu del Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem i un estudi sobre les monges santjoanistes d'Alguaire, entre d'altres.

Ara bé, *Les Cases de templers i hospitalers a Catalunya* és, en opinió de Josep M. Sans, "encara avui obra de consulta indispensable per a tots els historiadors dels dos Ordes religiosomilitars internacionals a Catalunya". Miret va consultar una ingent quantitat de documents dels quals en va treure gran profit i els va editar totalment o parcial.

Josep M. Sans fa un estudi detallat de la bibliografia consultada per Miret en tractar de les diferents cases templàries i hospitalàries, com també del procés dels templers i de l'ús que fa de les seves pròpies obres sobre Ordes militars publicades anteriorment.

Els principals fons d'arxius que Miret va utilitzar foren el Gran Priorat de Sant Joan de Jerusalem, els pergamins i els cartularis, principalment, el que ell anomena *Llibre Vert* i que era el *Cartolari de Gardeny*.

Després d'haver fet una valoració de l'obra de Miret i de la bibliografia consultada per l'erudit, el Dr. Sans i Travé dedica un llarg capítol (pp. XXIII-CXLI) a estudiar la

¹M. Teresa FERRER I MALLOL, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica. Conferència pronunciada davant el Ple el dia 17 de juny de 2002*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003.

historiografia posterior a Miret i Sans referida a les províncies catalanes dels Ordes del Temple i de l'Hospital (1910-2005), oferint així un estat de la qüestió².

Sans Travé estructura aquest estudi en tres apartats: 1. Bibliografia i fonts documentals, de caràcter general. 2. Orde del Temple. 3. Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.

1. Bibliografia i fonts documentals. En aquest apartat hi són compresos a) Els Reculls bibliogràfics sobre els Ordes Militars; i b) La informació sobre els arxius que contenen documentació relativa al Temple i a l'Hospital.

2. El segon apartat es refereix tant sols a l'Orde del Temple. Hi són aplegades: a) Les edicions de col·leccions diplomàtiques sobre els templers de la província catalana. b) Les obres generals sobre els templers catalans. c) Els estudis sobre comandes templeres. d) Els treballs sobre aspectes socials i econòmics. e) El patrimoni monumental i artístic dels templers. f) Les edicions de la Regla i els Estatuts. g) Les cartes de poblament, ordinacions i costums. h) El procés dels templers i la destinació dels seus béns a la província catalana. i) La prosopografia de personalitats importants dintre dels templers.

3. En el tercer apartat, referit a l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, Sans Travé segueix, en línies generals, el mateix esquema: a) Les edicions de col·leccions diplomàtiques i de documents. b) Els estudis generals sobre els hospitalers. c) Els treballs específics sobre comandes hospitaleres. d) El patrimoni monumental i artístic hospitaler. e) Els convents femenins. f) Les edicions dels Estatuts de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. g) Els Ordenaments jurídics i legals de poblacions. h) La participació en campanyes militars. i) També hi ha un apartat dedicat a prosopografia.

Ens hem de congratular per aquesta publicació, no tan sols per la reedició d'una de les obres cabdals de l'erudit Joaquim Miret i Sans, sinó també per la important aportació del Dr. Josep M. Sans per haver reunit tota la producció bibliogràfica relativa als Ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.

Josep M. SANS I TRAVÉ, *Guillem de Guimerà, mestre major de l'Hospital, president de la Generalitat i gran prior de Catalunya (Ciutadilla, segona dècada del segle XIV-Barberà, 19 de juliol de 1396)*, Reial Acadèmia de Doctors, 2008. Discurs de contestació per l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. José E. Ruiz Domènec. 142 pp.

El 19 de desembre de 2006, el Dr. Josep M. Sans ingressava a la Reial Acadèmia de Bones Lletres i ho feia amb un discurs, de fet un llibre, sobre Arnau de Torroja, mestre major de l'Orde del Temple [Vegeu-ne la ressenya a "Anuario de Estudios Medievales", 39/1 (2009), pp. 478-479]. Poc més d'un any més tard, el 12 de febrer de 2008, el Dr. Sans i Travé entrava a l'Acadèmia de Doctors i ho feia, així mateix, amb un altre llibre, un treball de recerca sobre un frare de l'Orde de l'Hospital: Guillem de Guimerà qui, llevat de les referències tangencials que li havien dedicat Joaquim Miret i Sans, Delaville le Roulx, Anthony Luttrell i Josep Vives, no comptava amb cap estudi aprofundit i científic fins que s'ha publicat el treball de recerca que comentem.

El llibre de Sans Travé s'estructura en diversos apartats: 1. Els orígens, és a dir, el naixement de Guillem de Guimerà i el seu ingrés a l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de

²Un estat de la qüestió molt detallat sobre l'Orde del Temple va ser elaborada per Sans Travé en un article titulat justament *Estat de la qüestió sobre l'Orde del Temple a Catalunya: realitat i perspectives*, publicat dins *Templers i Hospitalers. Actes de la XXXVII Jornada de Treball*, Barbens, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2006, pp. 11-62. En aquest treball, l'autor assenyala com a perspectives de futur, la necessitat de publicar més documentació, atesa la riquesa de les fonts templàries, estudiar les bases de la seva organització, la formació i explotació del seu patrimoni, la vida interna i incrementar el nombre de biografies dels templers.

Jerusalem; 2. Els primers càrrecs dins de l'Orde; 3. La seva activitat pública al servei de la monarquia catalana i de les institucions del país; 4. La designació de gran prior de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem; 5. La seva mort i les conseqüències que se'n derivaren.

Aquests són els diferents punts abordats per l'autor, a través dels quals és analitzada la figura polifacètica de Guillem de Guimerà. Guimerà ingressà a l'Orde de l'Hospital, inicialment a través del servei de les armes al costat de Pere el Cerimoniós, on destacà com a estrateg. L'amistat amb el mestre major de l'Orde de l'Hospital, l'aragonès Juan Fernández de Heredia, portà com a conseqüència que Guimerà fos el seu home de confiança a Catalunya, el Rosselló i Mallorca. La capacitat de bon gestor de Guillem de Guimerà es posà de manifest en la direcció de diverses batlles. Les habilitats bèl·liques es concretaren amb la participació en la campanya de Pere el Cerimoniós per a recuperar el Rosselló i amb la defensa de fortificacions. Guimerà intervingué en el govern de Catalunya, primer com a lloctinent i vicegerent de governador de Catalunya, assistint a les Corts pel braç eclesiàstic. La carrera política de Guimerà arribà al punt més alt al ser nomenat diputat del General de Catalunya pel braç de l'Església. Després de cessar en el càrrec de diputat del General, Guillem de Guimerà es dedicà totalment al govern i direcció del priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. Va ser lloctinent del prior de Catalunya (1372-1376) i prior de Catalunya (1377-1396), amb la qual cosa Guimerà assolí el cim dins de l'organització de l'Orde a Catalunya, el Rosselló i Mallorca.

Sans Travé remarca la dedicació de Guimerà a dirigir el priorat de Catalunya dels hospitalers entre els anys 1372 i 1396 i les seves principals actuacions per tal de dur una bona administració del patrimoni de l'Orde.

L'autor descriu la mort de Guillem de Guimerà, esdevinguda el 19 de juliol de 1396, i explica, amb tot detall, les conseqüències que se'n derivaren perquè el comanador havia contret molts deutes.

El Dr. Sans Travé després de confegir una completa biografia, conclou que Guimerà fou un home excepcional de la història catalana del segle XIV.

Si ens fixem en les notes a peu de pàgina d'aquest treball, observarem que, a més de les fonts inèdites i la bibliografia pertinent, Josep M. Sans ha obtingut moltes notícies inèdites de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (seccions de cancelleria reial i Ordes Militars), de l'Arxiu de Protocols de Barcelona, de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona i d'altres.

Tot i el caràcter exhaustiu d'aquest treball, Sans Travé encara es compromet a aprofundir més sobre aquesta excepcional figura.

Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels Templers catalans*, Lleida, Pagès editors, 2008. 486 pp. ISBN 978-84-9779-633-0.

Ens proposem de ressenyar, ni que sigui breument, el darrer dels llibres sobre l'Orde del Temple, publicat per Dr. Josep Maria Sans i Travé. Aquest aborda la qüestió de la fi dels templers catalans, una qüestió sobre la qual s'ha escrit molt, i no sempre de manera fidedigna. No es tracta d'un fet aïllat sinó que és una conseqüència de la situació històrica de l'Europa occidental del començament del segle XIV, en la qual s'hi troba una barreja de qüestions religioses, polítiques, militars, etc. Tal com diu el Sr. Joan Maria Pujals en el seu Pròleg a aquesta obra, "el procés contra els templers té de tot, política, religió, drames humans i tragèdies ideològiques, components morals..." (p. IV). El tema de la fi del Temple havia estat estudiat per diversos erudits: Miret i Sans, Forey, Jaime Villanueva, Schottmüller, Prutz, Benavides, etc., però cap dels treballs oferia una visió general prou extensa i aprofundida. Per això, el Dr. Sans Travé, utilitzant els estudis que ell mateix havia fet en aquest respecte, impartí una assignatura de Doctorat a la Universitat de Barcelona, durant els cursos acadèmics 1972-1973, justament sobre la fi dels templers a Catalunya. La conseqüència d'haver impartit el dit curs va ser la publicació d'una obra, que es va exhaurir totalment, però que, en el 2008 ha estat novament editada i posada al dia per l'autor. Tot i que el Dr. Sans Travé manifesta que

“aquest llibre no pretén ser un estudi exhaustiu, sinó simplement una primera aproximació basada en la bibliografia existent i completada per la consulta de documentació...” (p. 11), si que creiem que és un treball de recerca molt important, i pràcticament definitiu, ja que el Dr. Sans ha sabut trobar en la dissolució dels templers a Catalunya unes característiques que l'han diferenciat de la fi del Temple en altres nacions d'Europa.

L'estructura de la segona edició és similar a la primera, bé que alguns capítols s'han ampliat considerablement en base a les darreres aportacions bibliogràfiques d'Alain Demurger, Maria Vilar i Alan Forey, entre alguns altres.

Sans Travé analitza detingudament totes les causes que portaren a la fi de l'Orde del Temple. Una d'aquestes la situa en el fet que el Temple, a la darreria del segle XIII, havia perdut el prestigi assolit gràcies a la defensa dels reductes cristians de Palestina, de tal manera que, en lloc de lluitar per a recuperar els indrets cristians, es dedicava a rivalitzar amb l'Orde de l'Hospital. Per altra banda, l'augment de poder per part de les monarquies va contribuir també al desig d'eliminar qualsevol altre poder, com ho era el dels templers, els quals havien arribat a acumular un gran domini.

El 13 d'octubre de 1307 tingué lloc la detenció i empresonament dels templers a França. No gaire més tard, s'inicià el mateix procés a Catalunya-Aragó. El lector trobarà detalladament explicat com s'esdevingueren els fets a Catalunya-Aragó. En un principi, Jaume II no volia que en els seus regnes passés com a França i els templers recorregueren al rei en petició d'ajut, però res no va impedir que, al començament del mes de desembre de 1307, s'iniciés l'ordre de detenció. S'explica en el llibre l'aferissada resistència dels templers a lliurar-se als oficials de Jaume II i com, progressivament, es van anar rendint els diferents castells i fortaleses, algunes certament inexpugnables.

Té molt d'interès el capítol dedicat a l'estudi dels 112 interrogatoris als quals foren sotmesos els templers catalans (una mica més de la meitat del total de membres de l'Orde a l'inici del segle XIV). Les principals acusacions que se'ls feien eren sobretot la negació de la divinitat de Crist, la negació de l'Eucaristia i dels altres Sagraments, adoració d'ídols, homosexualitat, el fet de confessar-se només amb sacerdots de l'Orde, etc. En algunes inquisicions s'utilitzava, fins i tot, la tortura³.

L'Orde del Temple va ser suprimit pel papa Climent V el 22 de març de 1312, en el transcurs de la celebració del concili de Viena del Delfinat, iniciat en el mes d'octubre de 1311, per tal de complaure els desitjos del rei francès Felip IV del Bell. Aquesta supressió és considerada com “injusta”, per haver-la assumit Climent V en contra del parer general dels assistents al concili de Viena, per haver-se sotmès al dictat dels interessos del rei de França i sobretot per haver condemnat els templers i el seu Orde sense un judici previ al qual estaven disposats a presentar-se el acusats” (p. 403).

Després d'haver analitzat tot el procés de supressió dels templers catalans, l'autor estudia què va passar amb el llegat material d'aquests, certament important, les seves cases foren ocupades pels hospitalers. Els béns mobles foren administrats i repartits per Jaume II.

No volem acabar sense cridar l'atenció del lector sobre les darreres pàgines del llibre en les quals, Josep M. Sans remarca quines foren les característiques de la fi dels templers catalans que la distingeixen de les dels altres indrets d'Europa. Sintetitzant, aquestes són: 1. La seva aferrissada resistència; 2. El bon tracte que reberen després de la seva dissolució, ja que molts continuaren en els mateixos convents; 3. La recuperació de l'amistat del rei Jaume II; 4.

³Cal recordar que en relació amb la inquisició efectuada contra els templers, Sans i Travé va publicar un article titulat *Les inquisicions contra els templers dels diversos regnes de la Península Ibèrica (1307-1311)*, “*Analecta Sacra Tarraconensia*”, 80 (2007), pp. 33-44. En aquest article l'autor estudia les inquisicions contra els templers a la província Tarraconense, al bisbat de Mallorca, a la diòcesi d'Elna i a les províncies eclesiàstiques de Toledo i Compostel·la; l'aplicació de la tortura i la declaració d'innocència del conjunt dels templers hispànics.

L'actitud dels eclesiàstics catalans envers el Temple es caracteritzà per la legalitat i el respecte al dret.

Per a concloure, direm que estem davant d'una obra rigorosa sobre els templers, de l'estil a que ens té acostumats l'autor, prescindint de tota mena de relats fantasiosos i falsos, però de fàcil lectura tant per a erudits com per al públic en general.

Acabem amb les mateixes paraules de Sans Travé: "...aquest llibre contribueix a netejar, dins de les seves possibilitats i en el marc del nostre país, la imatge desfigurada i esguerrada que sovint es té dels templers" (p. 403).

JOSEFINA MUTGÉ I VIVES
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

FISCALITAT I FINANCES EN EL REGNE DE MALLORCA
(SEGLES XIV-XV):
OBRES COL·LECTIVES
COORDINADES PEL PROF. DR. PAU CATEURA BENNÀSSER

Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca, s. XIV-XV*, El Tall editorial, Mallorca, 2006, 239 pp. ISBN 84-96019-31-4 [vol. 1].

Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Recaptar per a pagar deutes: el Còdex 29 de l'Arxiu del Regne de Mallorca (1390)*, El Tall editorial, Mallorca, 2009, 354 pp. (Col·lecció el Tall del temps major/18), ISBN 978-84-96019-53-9 [vol. 2].

Pau CATEURA BENNÀSSER (coord.), *El crèdit i el sistema financer del Regne de Mallorca (segles XIV-XV)*, Palma de Mallorca, Edicions Universitat de les Illes Balears (UIB), 2009, 183 pp. ISBN 978-84-8384-095-5 [vol. 3].

D'ençà 2003, la Universitat de les Illes Balears compta amb un actiu grup de recerca, dirigit pel professor Pau Cateura, que dedica els seus esforços a l'estudi de la fiscalitat medieval a l'antic Regne de Mallorca. Concretament, i fins a dia d'avui, aquest equip ha vist reconegut el seu treball amb la concessió de dos projectes nacionals de recerca: el primer, vigent entre 2003 y 2006, titulat "Sociedad y organización fiscal: los impuestos indirectos en el reino de Mallorca (siglos XIV-XV)", ref. BHA2003-04785; i el segon, vigent entre 2006 y 2009, titulat "El crédito y el sistema financiero en el reino de Mallorca (siglos XIV-XV)", ref. HUM2006-01329/HIST. Val a dir, però, que tant el professor Cateura com algun dels seus col·legues (Ricard Urgell o Josep F. López Bonet, per exemple), ja comptaven amb una dilatada experiència individual —que es remunta a la dècada de 1980— en l'estudi de la hisenda medieval mallorquina; un fet que, sens dubte, ha redundat de forma important en benefici dels posteriors resultats del grup.

En aquest context precís, cal situar les tres obres col·lectives aquí ressenyades, les quals poden considerar-se com el producte final dels dos projectes de recerca suara esmentats. Concretament, aquests tres volums reuneixen fins a 30 articles, realitzats per una dotzena d'investigadors, membres o col·laboradors habituals del grup: Pau Cateura (3), Antoni Mayol (3), Ricard Urgell (3), Jordi Morelló (3), Josep F. López Bonet (3), Lluís Tudela (3), Jorge Maíz (3), Carme Fernandez (2,5), Ricardo J. Navarro (2,5), Guillem Morro (2), Antoni Ferrer (1) i Antonio Mercader (1). A més, en un dels volums, també s'hi transcriu una font fiscal fonamental per a la història de la hisenda medieval mallorquina: el Còdex 29 de l'Arxiu del Regne de Mallorca, que conté la compilació realitzada l'any 1390 de totes les ordinacions, promulgades pel municipi en el decurs d'un segle, en relació a la recaptació d'impostos

indirectes a la ciutat i regne de Mallorca. A propòsit d'aquest preciós document, resulta interessant de constatar que les esmentades exaccions també eren anomenades “els drets universals”, probablement perquè feien referència i servien a la Universitat de la ciutat i regne de Mallorca. En aquest sentit, també cal recordar l'existència d'un altre volum d'ordinacions similar del s. XV, que roman inèdit.

Tal com es desprèn del títol dels llibres ressenyats, i seguint l'enunciat dels projectes de recerca, els treballs publicats giren fonamentalment a l'entorn de dues qüestions íntimament relacionades: d'una banda, l'establiment, les característiques i l'evolució d'una fiscalitat indirecta en el Regne de Mallorca durant els s. XIV-XV; i, de l'altra, el recurs al deute públic i la consegüent creació d'un sistema financer per part de les institucions medievals mallorquines, en el decurs de la mateixa època. Com és sabut, a finals de l'Edat Mitjana, la consolidació de nous impostos indirectes a la Corona d'Aragó, tant en l'àmbit local com en el general, fou producte, en gran part, de l'endeutament públic i, fruit d'aquest procés, va ser també l'aparició d'un sistema financer, creat bàsicament per fer front al decalatge existent entre el ritme dels ingressos fiscals i el de les despeses, sobretot pel que fa al pagament dels interessos i a l'amortització del capital manllevat. Doncs bé, a la llum dels volums que aquí presentem, Mallorca no sembla constituir cap excepció en tot aquest procés general de construcció financera, per bé que presenta algunes originalitats prou destacades com a conseqüència de la seva singular organització institucional, així com de la seva particular evolució històrica.

A grans trets, això és el que ens permeten veure els estudis ressenyats, els quals d'entrada foren dedicats —d'acord amb els objectius del primer dels projectes de recerca del grup— a l'impost indirecte municipal o general de la Universitat de la ciutat i regne de Mallorca. Efectivament, dins del volum “Comprar, vendre i pagar al rei...” (2006), podem trobar-hi fins a 7 articles que ens parlen dels impostos sobre el consum, el comerç i la circulació de mercaderies, per bé que també s'hi contenen altres 3 treballs que comencen a apuntar l'estret vincle existent entre les exaccions esmentades i l'endeutament censal de les institucions mallorquines. Aquest fet ja resulta del tot evident en el segon volum, “Recaptar per pagar deutes...” (2009), on trobem 5 estudis que giren al voltant de la fiscalitat indirecta i altres 3 que ho fan a l'entorn del deute a curt i llarg termini; un altre dels articles serveix per introduir-nos al còdex que, com hem dit, es transcriu en aquesta segona obra. Finalment, en “El crèdit i el sistema financer...” (2009), s'hi publiquen 6 articles que, un cop superat l'estadi de la recerca dedicada a la fiscalitat indirecta, ofereixen els resultats de les darreres investigacions realitzades pel grup sobre l'endeutament municipal i general al Regne de Mallorca. De la suma de tots els treballs que acabem d'enumerar, pot advetir-se que n'hi falten 5 per acabar d'arribar als 30 que hem anunciat: es tracta de tres articles de J.F. López Bonet, dedicats a la fiscalitat (delme) i les finances reials a l'illa, i altres dos de Ll. Tudela i J. Maíz, que estudien les comandes comercials i el préstec jueu, respectivament.

Així doncs, com pot veure's, si deixem de banda (i encara no del tot) aquests darrers estudis, ens trobem davant d'una notable contribució al coneixement del sistema fiscal i financer municipal de la ciutat i del regne de Mallorca durant el període baixmedieval. Una contribució que tot seguit passem a glossar.

Pel que fa a la qüestió fiscal, un dels treballs de Pau Cateura (*Consum i impostos en el regne de Mallorca, s. XIV* / vol. 1) pot servir-nos com a introducció general al tema. En el seu estudi, Cateura ens descriu l'establiment i la progressiva consolidació dels impostos indirectes municipals a l'illa des de finals del s. XIII, i posa de manifest la importància que progressivament van anar adquirint les impositcions que gravaven el consum de productes de primera necessitat (pa, vi, carn i peix) a la ciutat de Mallorca. Aquestes impositcions apareixen descrites amb força detall, especialment tot allò que fa referència al control municipal del mercat alimentari, als diferents procediments de gestió i a l'elevat rendiment de l'exacció.

Lluís Tudela estudia un altre dels elements constitutius, juntament amb les impositcions sobre el consum i amb els impostos sobre la compravenda de mercaderies, de la fiscalitat indirecta mallorquina. Ens referim a l'anomenat *dret d'entrades i eixides de navilis*,

que es l'objecte de dos articles per part de Tudela. En el primer, (*L'origen de l'impost d'entrades i exides de navilis a la ciutat de Mallorca* / vol. 1), l'autor ens explica que aquesta exacció fou establerta per primer cop durant la dècada de 1330 (de forma temporal) per tal de finançar l'esforç bèl·lic realitzat durant la guerra amb Gènova, i també ens diu que es tractava d'un impost especialitzat que, aprofitant el dinamisme econòmic del regne de Mallorca, gravava el trànsit, càrrega i descàrrega de naus. En un segon article (*Els impostos comercials reials al còdex 29: l'impost d'entrades i exides de navilis* / vol. 2), Tudela aprofundeix en l'anàlisi de l'esmentat impost comercial a partir del còdex 29. Restablert a la segona meitat del s. XIV, aquest dret s'aplicava a vaixells de qualsevol nacionalitat, inclosa la mallorquina, segons una profusa escala de taxes en funció del model d'embarcació, del seu tipus de bastiment, del lloc de procedència o destí de la càrrega del vaixell o de la capacitat de tonatge que tingués un mateix model d'embarcació.

Des d'una perspectiva totalment diferent, Antoni Mayol s'ocupa del fenomen de l'exempció fiscal així com dels conflictes provocats per la negativa d'alguns col·lectius a pagar imposicions (*Els privilegiats de les imposicions a finals del s. XIV. El còdex 29 de l'Arxiu del Regne de Mallorca* / vol. 2). Tal com succeeix en altres indrets, els eclesiàstics, els nobles, els regidors municipals, els pobres o els nous veïns foren alguns dels grups socials que gaudiren de franqueses (o que van pretendre fer-ho). Una franquesa que, en determinades circumstàncies, també podia tenir un caràcter objectiu, per exemple, quan s'eximien donacions entre parents de primer grau, dots matrimonials o arrendaments d'imposicions.

Un altre dels grups que tradicionalment escapaven a la contribució eren els jueus i la raó d'aquest fet no era altra que aquest grup social ja estava gravat amb unes imposicions pròpies i, per tant, no estaven obligats a pagar un doble impost. Això resulta perfectament comprensible si llegim l'article de Jorge Maíz (*La fiscalidad indirecta en el seno de la comunidad judía del reino de Mallorca, siglos XIII-XIV* / vol. 1), que mostra el progressiu establiment, des de mitjan s. XIII, d'una fiscalitat reial sobre la comunitat hebrea de l'illa. Al trahut inicial sobre els jueus se sumaren el *monedatge* i les contribucions extraordinàries sol·licitades pel monarca, i el procés va culminar amb la creació d'impostos indirectes (sises o imposicions) sobre l'esmentada minoria religiosa. Tal com succeeix en altres indrets, en principi, aquestes darreres exaccions pertanyien al monarca i/o eren cedides a la pròpia aljama, els membres de la qual —com hem dit— no estaven subjectes a les imposicions municipals cristianes. Tanmateix, el risc continu de frau i els problemes provocats pels estrictes preceptes religiosos jueus, sobretot pel que fa a l'alimentació, obligaren al municipi a promulgar tot un seguit d'ordinacions fiscals al respecte. Això és el que deixa entreveure el contingut del còdex 29, així com la creació d'alguns drets encara mal coneguts, com ara la imposició del vi *jueuesc* o la de la carn (*La fiscalitat indirecta i el crèdit hebreu al regne medieval de Mallorca* / vol. 2).

Un nou canvi de perspectiva suposa el segon article d'Antoni Mayol aquí ressenyat. En aquest cas, Mayol s'ocupa de les característiques i el funcionament de les imposicions a nivell local de l'illa (*La fiscalitat indirecta en la part forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa Edat Mitjana* / vol. 1). Tal com es desprèn del títol del seu estudi, Alcúdia, Pollença i Muro són les viles escollides pel seu anàlisi, que permet arribar a interessants conclusions sobre les diferents estratègies fiscals i financeres adoptades en funció de l'estructura jurisdiccional i econòmica de les localitats esmentades.

Quelcom similar pot dir-se dels tres estudis dedicats a la illa d'Eivissa. En un d'ells (*El procés de configuració del sistema fiscal indirecte a Eivissa, s. XIV-XV* / vol. 2), Jordi Morelló presenta les tres grans etapes que poden distingir-se en el desenvolupament d'aquesta fiscalitat indirecta a les Pitiüses: l'aparició de les sises al servei de la monarquia, entre 1300-1350; la regularització de l'impost dins les finances municipals, entre 1350-1400; i la municipalització definitiva de les imposicions, durant el s. XV. En un segon treball (*El mercat de les imposicions a Eivissa: els arrendaments* / vol. 1), el mateix Jordi Morelló aprofundeix en l'anàlisi del sistema fiscal eivissenc, integrat per les imposicions habituals sobre el consum i el trànsit comercial, així com per l'anomenat *dret de la saquaria* sobre el carregament de la

sal. Morelló també estudia la gestió fiscal del municipi durant els s. XV-XVI, això és, els mecanismes d'arrendament de l'impost, la concessió d'eixaucs per dinamitzar les subhastes i els rendiments de les diferents exaccions. Aquest estudi de l'administració fiscal eivissenca es completa amb el treball d'Antoni Ferrer (*El mercat de les imposicions a Eivissa: els arrendataris* / vol. 1), que ens descobreix la dimensió social dels arrendaments. Concretament, Ferrer analitza la personalitat dels arrendataris dels diferents impostos durant els anys 1462-1474, 1500-1510 i 1536-1552, posant al descobert les xarxes de parentiu i les estratègies per treure el màxim rendiment d'aquestes operacions econòmiques.

Finalment, tota aquesta recerca sobre les imposicions municipals al Regne de Mallorca es completa amb una original aproximació al tema des del punt de vista jurídic. Primer en solitari (*El contrato de arrendamiento de las imposiciones en el reino de Mallorca, s. XIV: Aspectos jurídicos. Los procedimientos de gestión y recaudación* / vol. 1), i posteriorment amb la col·laboració de Carmen Fernández (*Aspectos jurídicos de la regulación de los impuestos indirectos en el reino de Mallorca* / vol. 2), Ricard Navarro aprofita la seva formació jurídica per oferir-nos un complet anàlisi legal dels impostos indirectes mallorquins d'època medieval. Així, ambdós juristes reflexionen sobre l'origen i les principals característiques de les diferents imposicions documentades pels historiadors, posant de relleu el fet que aquests tributs foren establerts d'acord amb els principis de la cèlebre doctrina de la *causa impositionis*. Així mateix, emprant la terminologia creada pel dret tributari actual, Navarro i Fernández fan una dissecció dels elements que configuraven els impostos indirectes medievals: fet imposable, subjectes fiscals, exempcions, procediment de liquidació, mecanismes de gestió i recaptació... Finalment, en l'article realitzat per Navarro en solitari, també s'analitzen els contractes d'arrendament de les imposicions des del punt de vista legal (naturalesa jurídica del document, parts del contracte, garanties...), destacant la perfecta adaptació dels impostos indirectes al mercat medieval mallorquí, així com la sorprenent "modernitat" del sistema fiscal creat en el regne de Mallorca durant el s.XIV.

Com hem dit, la segona gran qüestió analitzada pels llibres ressenyats és la de l'endeutament municipal i la consegüent creació d'un sistema financer a les illes. Novament, Pau Cateura exerceix de mestre de cerimònies a l'hora d'introduir-nos en la qüestió financera. Concretament, en un altre dels seus estudis (*Del préstec al censal: impost i crèdit en el Regne de Mallorca, s. XIV* / vol. 2), Cateura analitza el recurs a l'endeutament per part del municipi mallorquí durant el s. XIV, distingint dues grans etapes: la primera, entre 1310-1355, dominada pel crèdit a curt termini, això és, pels préstecs voluntaris o forçats; la segona, entre 1355-1390, caracteritzada pel deute a llarg termini o, el que és el mateix, per la venda de rendes perpètuas (censals morts) o vitalícies (violaris). En un darrer treball (*El crèdit municipal al regne de Mallorca, 1355-1374* / vol. 3), Pau Cateura centra la seva atenció en aquest últim període, mostrant la transformació que va experimentar l'estratègia financera municipal com a conseqüència de les elevades demandes pecuniàries de la Corona, ja fos per afrontar les guerres mediterrànies o bé el conflicte amb Castella. Així, aquest autor ressegueix com es passà de l'ús exclusiu dels préstecs a curt termini al predomini de formes d'endeutament a més llarg termini per arribar, finalment, a l'emissió únicament de rendes perpètuas o *censals morts*.

En aquest context, Guillem Morro pren el relleu de Cateura i ens dona algunes de les claus per entendre els problemes financers del regne de Mallorca a finals del s. XIV. Concretament, en un primer estudi (*Fiscalitat i deute públic en el regne de Mallorca, 1385-1405* / vol. 1), Morro analitza el fracàs de les diferents iniciatives endegades pel municipi mallorquí per tal d'amortitzar l'excessiu deute públic emès pels seus responsables i, en un segon article (*Administració pública, finances i deute exterior en el regne de Mallorca, 1390-1395* / vol. 2), centra la seva atenció en el convuls període de 1390-1396, que va culminar amb una proposta d'amortització del deute exterior, en mans fonamentalment de persones del principat de Catalunya. Com es sabut, aquesta iniciativa no va acabar prosperant, com tampoc no va fer-ho la temptativa de crear una Taula de Canvis municipals, l'any 1401. Els antecedents d'aquest ambició projecte constitueixen l'objecte d'estudi d'Antoni Mercader (*La banca mallorquina*

en el transcurso del s. XIV / vol. 2), que també repassa les successives regulacions i garanties exigides als canviadors fins a l'intent de constitució de la banca municipal.

La impossibilitat d'amortitzar el deute exterior, doncs, així com les dificultats per disposar de liquiditat, obligaren al consistori mallorquí a signar el cèlebre Contracte Sant o Universal Consignació, en virtut del qual els jurats i el Gran i General Consell de la Universitat de la ciutat i regne de Mallorca consignaven tots els impostos indirectes de la dita Universitat al pagament de les rendes dels seus creditors censalistes. Carme Fernández s'ocupa d'aquest conegut document, subscrit el 27 de maig de 1405, i l'analitza en profunditat des del punt de vista jurídic (*Alguns aspectes jurídics del Contracte Sant* / vol. 1).

La cinquantena d'anys posteriors a la signatura del Contracte Sant són estudiats per Ricard Urgell (*Dinàmica de l'administració fiscal de la Universitat i regne de Mallorca, 1405-1431* / vol. 1; *El deute públic del regne de Mallorca entre 1435-1450* / vol. 3). Com hem apuntat, a començaments del s. XV, els ingressos fiscals de la Universitat estaven en mans de la Diputació de la Consignació, per bé que el municipi no renunciava a tenir ingressos propis: els *afïtons* o recàrrecs sobre determinades imposicions. En el primer dels seus articles, Urgell estudia l'estratègia financera del consistori mallorquí fins a 1431, així com la gestió dels impostos consignats: una administració, aquesta última, caracteritzada per l'opacitat i condicionada per la lluita de bàndols que pugnaven pel poder polític municipal. En el segon treball, l'autor reprèn el fil de la història des de 1431, després de la suspensió de pagaments decretada per la Diputació de la Consignació i de la posterior signatura de l'anomenada Concòrdia de Barcelona amb els creditors catalans. Fruit d'aquest pacte, el municipi aconseguirà reduir significativament el capital manllevat als catalans, però aquesta disminució es veurà compensada per l'emissió de nous censals, que mantindran el deute i, de retruc, la pressió fiscal sobre la població en cotes molt elevades fins a les vigílies de la revolta forana de 1450.

Al igual que succeïa amb les imposicions, Antoni Mayol i Jordi Morelló donen la rèplica als estudis sobre la ciutat de Mallorca, amb sengles articles dedicats a la part forana i a Eivissa, respectivament. En aquest cas, Mayol reconstrueix la cronologia de l'endeutament d'una petita vila, Alcúdia, des del segon terç del s. XIV fins ben entrada la següent centúria (*De l'origen del deute públic a la crisi financera. Alcúdia i les estratègies inòquies de reducció del deute, 1350-1460* / vol. 3). Mentre que, inicialment, les principals vies de finançament de la comunitat van ser els préstecs a curt termini i la tributació directa, a partir de la dècada de 1380 el deute censal adquirí més i més pes dins les finances locals, ja fos per fer front a les cícliques crisis frumentàries, als subsidis a la monarquia o a necessitats estrictament locals. Sigui com sigui, l'excessiu creixement del deute va obligar a les autoritats a endegar diversos intents de redreç al llarg del s. XV, tots ells fallits o, com a mínim, amb un èxit escàs.

Per la seva part, Jordi Morelló realitza una meritòria reconstrucció del deute municipal d'Eivissa a partir de les migrades fonts conservades (*El deute municipal a Eivissa* / vol. 3). Segons Morelló, a grans trets, el procés d'endeutament de la població insular fou molt similar a l'observada en altres localitats de la Corona: emissió de rendes durant la segona meitat del s. XIV, bàsicament per subvenir les demandes reials i les obres per a la defensa de l'illa; configuració del sistema fiscal en paral·lel a la consolidació del deute; i intents de reducció del capital manllevat al llarg del s. XV. Probablement, la diferència més rellevant del municipi eivissenc es troba en l'inici relativament tardà —dècada de 1370— del seu espiral d'endeutament, cosa que potser explicaria els tipus d'interès relativament alts que es constaten durant la quinzena centúria.

Novament, i tal com també succeïa en el cas de les imposicions, l'estudi de l'endeutament i les finances municipals mallorquines culmina amb una aproximació jurídica, realitzada per Carmen Fernández i Ricard Navarro. Així, mentre que l'article de Carmen Fernández explica acuradament alguns aspectes del deute públic en l'actual legislació espanyola (*El deute públic. Alguns aspectes jurídics* / vol. 3), l'estudi de Ricardo Navarro prova d'anar un pas més enllà i compara el règim jurídic de l'endeutament públic actual i el que s'observa en el Regne de Mallorca dels s. XIV i XV, especialment a través de l'anàlisi de dos instruments

jurídics fonamentals: el Contracte Sant de 1405, i la Concòrdia de Barcelona de 1431 (*Règim jurídic del deute públic en el regne de Mallorca, segles XIV-XV* / vol. 3).

Per acabar amb aquest breu recorregut pel contingut dels tres llibres ressenyats, només dir —una altra vegada— que hi ha cinc articles més que no acaben d'encaixar del tot amb la resta de treballs. Com hem apuntat, es tracta de tres articles de Josep F. López Bonet, dedicats a la fiscalitat i finances reials, i altres dos de Lluís Tudela i Jorge Maíz, dedicats a les comandes comercials i al préstec jueu, respectivament.

Concretament, dos dels treballs de López Bonet estudien el delme a Mallorca. En el primer (*Fiscalitat i producció agrària: la percepció del delme a Mallorca* / vol. 1), l'autor repassa el conflicte existent al regne de Mallorca, des de l'època de la conquesta, entre el rei i l'Església pel cobrament del delme, i també ens explica com, a partir de 1315, s'arriba a un compromís pel repartiment d'aquesta exacció, alhora que es produeix un procés de progressiu fixament dels productes delmables. En el segon (*El delme del bestiar* / vol. 2), López Bonet centra la seva atenció en un dels delmes cobrats a l'illa, el del bestiar, i ens mostra l'interessant estratègia emprada pels jurats de Mallorca per tal d'assegurar el proveïment urbà de carn: la compra del dret a posar a la venda el bestiar procedent del delme, tant de la part del rei com dels bisbes i els prelats.

El tercer dels estudis de Josep F. López Bonet (*Els deutes del rei Joan i el regne de Mallorca* / vol. 3) s'ocupa del convuls període en que el rei Joan I, ofegat pels nombrosos i importants deutes contrets, utilitzà la Procuració reial i la Seca de Mallorca com a instruments financers de la monarquia. En aquest sentit, són especialment reveladores les biografies d'aquells personatges a l'entorn del rei que van contribuir a confeccionar la mecànica d'endeutament de la Corona, tals com el notari de la universitat de Mallorca, Antoni Castell, el banquer i prestador Berenguer de Cortilles i, sobretot, el gran creditor Luquino Scampo.

Pel que fa als articles de Lluís Tudela i Jorge Maíz, el primer d'aquests historiadors (*La comanda-préstec per a l'expedició i armament de vaixells a les illes Balears als anys centrals del segle XIV* / vol. 3) estudia els sistemes crediticis comercials a les Illes Balears i, en concret, les característiques contractuals de les comandes-préstec o préstecs marítims (obligacions del prestatari/drets del creditor, riscos assumits, fermances i fiadors, modalitats de venciment i de devolució dels préstecs, etc.). Un cop definit l'objecte d'estudi, Tudela dedica una segona part a explicar l'evolució d'aquest instrument creditici entre 1343 i 1356 en què, mercès a una interacció d'interessos econòmics entre patrons i creditors, es constata un interès creixent en el seu ús, malgrat als riscos inherents a la conjuntura bèl·lica d'aquell període.

Per la seva banda, Jorge Maíz (*Els mètodes crediticis jueus a la Mallorca medieval* / vol. 3) ens presenta les principals fórmules creditícies emprades pels jueus en les zones rurals mallorquines durant l'Edat Mitjana (els *mutuum* i les comandes) i n'apunta els usos més habituals: fonamentalment petits préstecs per a oficis i negocis, inversions agrícoles o, en l'àmbit de les administracions rurals, l'abastament frumentari. També resulta interessant la relació de préstecs i reclamacions que els jueus mallorquins feren a ciutadans cristians el 1392, a la llum de la qual pot comprovar-se, per un costat, que la gran majoria d'operacions no solien sobrepasar les 50 ll. i, per l'altre, que el nombre de jueus que es dedicaven al préstec era força reduït. Finalment, Maíz reflexiona sobre com la crisi econòmica desencadenada a partir de la pesta negra —i agreujada posteriorment per l'augment de la pressió fiscal i les cícliques caresties de cereals— va comportar l'endeutament excessiu de gran part de la població, la qual cosa va desembocar en una animadversió creixent cap a la comunitat hebrea que preparà el camí als avalots de 1391.

ALBERT MARTÍ ARAU

Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

PERE VERDÉS PIJUAN

Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

NOVES REVISTES

La vitalitat dels estudis de medievística i, en general, d'Història es manifesta en l'aparició de noves revistes que, en dos dels casos que comentem, ofereixen els articles en anglès, dins del context d'afany d'internacionalització que caracteritza la nostra historiografia ara.

Imago Temporis. Medium Aevum, 1 (2007), 328 p.; 2 (2008), 465 p. ISSN 1888-3931.

Aquesta revista és l'expressió del Grup de recerca consolidat "Espai, poder i cultura", format pels professors d'Història Medieval de les universitats de Lleida i Tarragona. És dirigida pel Prof. Flocel Sabaté i compta amb un comitè científic de trenta-un membres de noms prestigiosos de la medievística internacional, tots estrangers llevat de dos, i un comitè editorial format per uns altres vint-i-vuit noms, en part estrangers i en part membres dels departaments impulsors de la revista, un nombre que sembla molt elevat per a un comitè editorial. Compta també amb un secretariat ampli, format per quatre persones, i un comitè de correcció lingüística, format per dues persones i destinat, sembla, a la correcció de l'anglès. La revista segueix els criteris Latindex i avalua els articles que publica per mitjà de dos experts externs a la redacció. Per ara no s'ofereix en "open acces on line". Presenta els articles primer en anglès i al final la versió en la llengua original dels articles no escrits en anglès. La revista declara que té com a objectius contribuir a la renovació dels estudis sobre el període medieval, fent especial atenció als diferents aspectes conceptuals que han donat lloc a la civilització medieval, i sobretot a l'estudi de l'àrea mediterrània. Pretén també promoure la reflexió sobre l'edat mitjana i les formes d'aproximació a aquest període històric. Consta de tres seccions: 1 "El passat interrogat i desemmascarat" (The past interrogated and unmasked), per tal d'aprofundir la discussió i el coneixement de temes de recerca; 2 "El passat estudiat i mesurat" (The past studied and measured), que analitzarà les vies de difusió i popularització de les idees i expressions sobre aquest període; i 3 "El passat explicat i recreat" (The past explained and recreated). En el primer volum apareixen, dins de la primera secció: *Foreign and Mediterranean: Integration and Rejection*, de Mohammed Tahar Mansouri; *Which History for the 21st Century*, de José Enrique Ruiz Domènec, i *Catalonia and the Midi: Sixty Years of Medieval Urban History (1946-2006)*, de Philip Daileader; a la segona part hi figuren els treballs següents: *Note about the Muslim Conquest of the 7th-8th Centuries: the Basque, Berber, Norse Viking, Norman and Briton Magicians*, de Mikel de Epalza, desaparegut recentment; *Did Frederic Barberousse Have a Mediterranean Policy?*, de Pierre Racine; *James I and God: Legitimacy, Protection and Consolation in the 'Llibre dels Fets'*, de Damian J. Smith; *'Cort e Palau de Rey'. The Real Palace of Valencia in the Medieval Epoch*, d'Amadeo Serra Desfilis; *Facing the Depredations and Fighting the Predators. Urban Castile and the Defence of Municipal Jurisdiction in the Late Middle Ages*, de José Antonio Jara Fuente, i *The Sephardic Communities in Rome in the Early Sixteenth Century*, d'Anna Esposito; a la tercera part hi figuren els treballs següents: *Teaching History. Learning History: a Three-Way Dialogue*, de Teresa Vinyoles Vidal, i *From Research to the Exploitation of Medieval Patrimony: the Calafell Project*, de Joan Santacana Mestre. El segon volum, de 2008, conté en la primera secció: *History that Rescues and Redeems the Present*, de María-Milagros Rivera-Garretas; *Joining the Club: A Spanish Historic Towns Atlas?*, de Howard B. Clarke i *'Who is who' in Spanish Medieval Studies*, de Germán Navarro. La segona secció conté: *Byzantium and the Dark Ages. A Civilization on Trial*, de José Marín; *The Andalusian Economy in the Times of Almanzor*.

Administrative Theory and Economic Reality through Juridical and Geographic Sources, de Francisco Franco-Sánchez; *Loyalty, Friendship and Love in the Letters of Fulbert of Chartres*, d'Analie Germain; *The Christian Message in 'Josep d'Abarimatie' and 'Demanda del Santo Grial': Conversion and Charity through Dialogue*, de Catalina Girbea; *The Establishment of a Modus Vivendi between the Franciscans and the Clergy: Vic 1280-1357*, de Jill Webster; *A Chronicler King: Rewriting History and the Quest for Image in the Catalan Chronicle of Peter III (1319-1336/1387)*, de Frédéric Alchalabi, i *Quonstituido en extrema vejez. Old Age and Life Expectancy in Late Medieval Navarre*, de Julia Baldó; en la tercera secció hi trobem *The Middle Ages in USA cinema*, de Juan Antonio Barrio, i *Medieval Internet: Research, Knowledge and Play, the New Time Travel*, d'Albert Sierra. Esperem que la revista tingui una llarga vida.

Catalan Historical Review, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1 (2008), 289. ISSN de l'edició impresa: 2013-407X; ISSN de l'edició electrònica: 2013-4088.

Catalan Historical Review té un plantejament diferent de la revista que acabem de comentar; el seu camp és el de l'Història general i és l'òrgan d'expressió internacional de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, l'Acadèmia Catalana de les ciències i les humanitats, per tant abasta tant Prehistòria i Arqueologia, com Història medieval, moderna i contemporània, història del Dret, de la Literatura i de les Arts, que són els àmbits d'estudi de la Secció. El director de la revista és Albert Balcells, amb un consell editor en el qual figuren Manuel Ardit, Francesc Fontbona, Josep Guitart, Josep Massot i Tomàs de Montagut, tots membres de l'Institut. El comitè editorial està format pels membres ordinaris, emèrits i corresponents de la Secció Històrico-Arqueològica i els presidents de les societats filials que depenen de la Secció. Hi estan representats molts països a través dels membres corresponents, gent molt destacada en cada àmbit. La revista té l'objectiu de presentar l'estat de la recerca en diferents aspectes de la Història de les terres que parlen català: Catalunya, País Valencià i Illes Balears i altres terres relacionades amb elles, amb la bibliografia més recent, per tal de facilitar-ne el coneixement internacional. Publica i publicarà, doncs, síntesis sobre els temes més importants, tant d'Història política com social, econòmica, del dret, de la literatura i de les arts de les dites terres. La revista ofereix en primer lloc la versió anglesa dels articles i a la fi la versió catalana. *Catalan Historical Review* té una presentació esplèndida, en format foli, nombrosos il·lustracions, en part en color, i es pot consultar lliurement on line a l'adreça <http://revistes.iec.cat/chr/> o bé <http://revistes.iec.cat/revistes/index.php/CHR>. Els articles que conformen aquest número, a més de la presentació del president de l'Institut, Salvador Giner, són els següents: *James I and his Era. Brief Analysis of a Major Political and Cultural Inheritance*, d'Antoni Riera; *La Draga (Banyoles, Catalonia), an Early Neolithic Lakeside Village in Mediterranean Europe*, de Josep Tarrús; *Barcelona, a Society and its Law: 11th-13th Centuries*, de Tomàs de Montagut; *Ramon Llull in his Historical Context*, de Josep Maria Ruiz i d'Albert Soler; *The Borja Family: Historiography, Legend and Literature*, d'Eulàlia Duran; *The Treaty of the Pyrenees, 350 Years Later*, d'Eva Serra; *The Mechanical Engineering Industry in Catalonia*, de Santiago Riera; *The Modernist Visual and Plastic Arts in Catalan-speaking Lands*, de Francesc Fontbona; *The Francoist Repression in the Catalan Countries*, de Conxita Mir; *Commemoration of the Eighth Centenary of the Birth of James I: Conference Organized by the History and Archeology Section of the Institut d'Estudis Catalans in Barcelona*, de M.T. Ferrer. Augurem a la revista una llarga vida i molt d'èxit.

Studium Mediaevale. Revista de Cultura visual-Cultura escrita, 1 (2008), 198 p.

Aquesta nova revista que combina la cultura visual, és a dir, bàsicament l'art, i la cultura escrita, nova presentació de les disciplines de paleografia i diplomàtica, és editada per

Amics de Besalú i el seu Comtat i pel Grup de recerca en estudis culturals de la Universitat de Girona. En són directors, Gerardo Boto Varela i Maria Elisa Varela Rodríguez, de la universitat de Girona. El consell editorial és format per quatre persones, compresos els dos directors. El comitè científic l'integren cinc professors de les universitats de Londres, Viterbo, Roma III i Barcelona. La revista té un plantejament multidisciplinar, però no desitja juxtaposar diferents temes sinó que es produeixi una col·laboració recíproca entre disciplines. Declara estar interessada pels article "que facin de la relació simbiòtica entre la narrativa visual i la verbal una forma òptima de conèixer els múltiples perfils de les cultures del període medieval" i desitja publicar articles que plantegin reflexions teòriques i epistemològiques. Vol, ésser renovadora i és contrària a les "pràctiques acadèmiques repetitives". *Studium medievale* consta de tres parts: Monogràfica, Studia i Resenyes. La secció monogràfica publicarà els textos dels col·loquis "Studium Medievale", que es celebren cada any a Besalú i que es basen en temes d'abast transversal, mentre que a la secció Studia hi van articles de temàtica lliure. La secció monogràfica del primer volum està dedicada a "El cos a la cultura medieval". Conté els articles següents: *La imagen del cuerpo desnudo en el último gótico*, de Joaquín Yarza Luaces; *La pedagogia del cos en la formulació de les idees polítiques medievals*, de Josep Maria Salrach Marés; *De quién es la competencia simbólica sobre el cuerpo?*, de Maria-Milagros Rivera Garretas; *A representação do corpo no "Apocalipse do Lorrão"*. *Transparencia e metáfora*, de Adelaide Miranda; *El cuerpo y los astros. Arte, astrología y medicina en la Baja Edad Media*, d'Alejandro García Avilés; *La représentation du corps dans les marges au Moyen Âge*, de Peter Klein; i *El valor del nombre. Discursos sobre el cuerpo femenino judío en la Edad Media*, de Carmen Caballero Navas; *El cuerpo del deseo. El discurso medieval sobre el placer sexual*, de Paloma Moral de Calatrava. La secció Studia conté un únic article: *De la "luxurians litera" a la "castigata et clara"*. *De l'ordre gràfic medieval a l'humanisme (Segles XV-XVI)*, de Francisco M. Gimeno Blay. Tanca el volum la secció destinada a resenyes. La revista presenta nombroses il·lustracions en blanc i negre, llevat de la portada que és en color. Desitgem que tingui una llarga vida.

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona